

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТУРИСТИЧНОГО ТА ІСТОРИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ХМЕЛЬНИЧЧИНИ

THE PROBLEMS OF THE REALIZATION OF THE TOURIST AND HISTORICAL POTENTIAL OF KHMEL'NYCHCHYNA

Опря Б. О.,

кандидат історичних наук, доцент кафедри туризму та готельно-ресторанної справи, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка (Кам'янець-Подільський, Україна), e-mail: bogdana.oprya@gmail.com <https://orcid.org/0000-0001-6751-1030>

Опря В. О.,

Candidate of Historical Sciences, associate Professor, Department of Tourism and Hotel-restaurant business, Kamianets-Podilskyi National University (Ukraine, Kamianets-Podilskyi), e-mail: bogdana.oprya@gmail.com <https://orcid.org/0000-0001-6751-1030>

Проаналізовано туристичний та історичний потенціал розвитку Хмельницької області, з'ясовано, що туризм є важливим сектором економіки Хмельниччини, а область має значний потенціал у сфері відпочинкового та історичного туризму. Даний регіон має значні туристичні ресурси природного та антропогенного походження. Наявність цих ресурсів дає можливість розвивати такі види туризму як: історичний, сільський (зелений), відпочинковий, спортивний, гастрономічний, релігійний. Найбільш відомим брендом регіону є Кам'янець-Подільський – одне з найцікавіших середньовічних міст України, а Кам'янецька фортеця – є символом та візитівкою міста. Однак на перспективу варто було б розвивати туризм і на інших напрямках та знайомити туристів із іншими туристичними ресурсами області. З'ясовано, що туристичний потенціал Хмельниччини має такі головні складові: мальовнича природа – річка Дністер, парк «Подільські Товтри», ліси, озера; пам'ятки історії та архітектури – Кам'янець-Подільський, Меджибіж, Самчики, Сутківці, Старокостянтинів, Ізяслав; мережа санаторіїв, де можна оздоровитись та полікуватись. Вказано, що для розвитку туристичної галузі в регіоні необхідно організувати туристичну промоцію Хмельниччини, створювати позитивний імідж області, розбудовувати туристичну інфраструктуру.

Ключові слова: туризм, потенціал, туристичні ресурси.

The tourism and historical development potential of the Khmelnytskyi region is analysed, it is found out that tourism is an important sector of the Khmelnytskyi economy, and the region has considerable potential in the sphere of recreational and historical tourism. The region has significant tourism resources of natural and anthropogenic origin. The availability of these resources makes it possible to develop such types of tourism like historical, rural (green), leisure, sports, gastronomic, religious. The most famous brand of the region is Kamianets-Podilskyi – one of the most interesting medieval cities in Ukraine, and Kamenetz fortress – is a symbol and a brand of the city. However, in the future, it would be worthwhile to develop tourism in other areas as well as introduce tourists to other tourist resources of the region. It is found out that the tourist potential of Khmelnytskyi region has the following main components: picturesque nature – the Dniester River, Podilskyi Tovtry park, forests, lakes; monuments of history and architecture – Kamianets-Podilskyi, Medzhibizh, Samchyky, Sutkivtsi, Starokostiantyniv, Izyaslav; a network of health resorts where you can recover and heal. It is stated that for the development of the tourism industry in the region it is necessary to organize a tourist promotion of Khmelnytskyi region, to create a positive image of the region, to build tourist infrastructure.

Keywords: tourism, potential, tourist resources.

Хоча туризм не є найважливішим сектором економіки Хмельниччини, область має значний потенціал у сфері відпочинкового та історичного туризму. Сьогодні в області основним атракційним об'єктом є місто Кам'янець-Подільський, адже щороку його відвідують понад 220 тис. туристів (у тому числі понад 12 тис. іноземців). Втім, крім історичних пам'яток як місто, так і весь регіон, мають багато інших туристичних принад. Тому у даній статті здійснена спроба охарактеризувати існуючі переваги та потенційні можливості у розвитку туристичного регіону Хмельниччина та його можливі ризики, яких варто уникати за допомогою вибору продуманих стратегічних рішень.

Важливе місце у розвитку туризму у цьому регіоні займає відпочинковий туризм на базі природного потенціалу Хмельниччини. Основу природно-заповідного фонду області становлять об'єкти різних категорій: національні природні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища зі збереженням природних угруповань та ландшафтів.

До окремої категорії можна віднести парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва, дендрологічні парки, зоологічні парки та ботанічні сади. Такі об'єкти природно-заповідного фонду можуть створюватись на ділянках природного лісу чи лук з подальшим формуванням та поповненням колекцій рідкісних видів рослин та тварин регіону, рідкісних угруповань, а також екзотичних видів рослин та тварин. У парках створюються умови для відтворення та розмноження популяцій зникаючих та вразливих видів, що охороняються на національному та регіональному рівнях.

На сьогоднішній день в структурі природно-заповідного фонду області нараховується 522 об'єкти загальною площею 328467 га [6]. Найбільшою природною туристичною атракцією Хмельниччини є національний природний парк «Подільські Товтри», які увійшли до семи природних чудес України у 2008 році. Тут маємо гармонійне поєднання мальовничих ландшафтів історичного рифу, яким є Товтрянський кряж, що піднімається над оточуючою рівниною на 60-65 метрів і не має аналогів у світі; величезної кількості водойм та мінеральних джерел; річок, більшість з яких має каньйоноподібну долину; карстових печер та гротів; історико-культурної спадщини світового значення та історії, овіяної сотнями легенд [3, с. 102].

Важливим чинником розвитку туризму є традиційна гостинність населення регіону, особливо у сільській місцевості, що забезпечує можливість поєднання розміщення туристів із вивченням сільських звичаїв та традицій в українських селах. Туризм у Хмельницькій області буде привабливим для всіх туристів, які хочуть їсти здорову їжу, перебувати на свіжому повітрі й насолоджуватися красою регіону [2].

На території Хмельницької області нараховується 56 зареєстрованих агроосель і невідоме число незареєстрованих. Найбільша їх кількість знаходиться у Кам'янець-Подільському, Новоушицькому, Чемеровецькому та Шепетівському районах.

Шепетівською районною громадською організацією кластер сільського туризму «Оберіг» надають послуги туристам з різних регіонів України та інших держав. Кластер сільського зеленого туризму «Оберіг» працює в селищі Гриців та здійснює координацію роботи місцевих підприємців по обслуговуванню туристів, взаємодіє з органами місцевої влади та громадськими організаціями, забезпечує дотримання стандартів з обслуговування туристів, проводить тренінги та семінари, надає консультації, проводить освітні заходи, організовані на запити та потреби туристів, маркетинг розвитку сільського туризму в районі, створює інформаційну інфраструктуру для забезпечення потреб відпочиваючих. Досвід роботи кластеру «Оберіг» поширюється через співпрацю з обласним та міськрайонним центром зайнятості та проведенням практичного навчання та тренінгів в інших регіонах країни, зокрема Київській, Полтавській, Харківській, Львівській, Вінницькій, Луганській областях та закордоном: Білорусі, Молдові, Польщі, Словаччині, Чехії.

У Новоушицькому районі в сфері зеленого туризму працюють 20 фізичних осіб, які надають туристичні послуги. Крім того діють наступні заклади: база відпочинку «Батьківська хата» та база відпочинку Красилівського агрегатного заводу «Корді». На здоровий та змістовний відпочинок у сільському середовищі Кам'янець-Подільського району гостинно запрошує 31 приватна садиба [9].

Важливим напрямком розвитку туристичної сфери є відвідання туристами Кам'янець-Подільського, що базується на позитивному бренді туристичної дестинації. Місто займає третє місце в Україні після Києва та Львова за кількістю пам'яток історії та культури. На території міста їх налічують близько 150. Після здобуття Україною незалежності ведеться велика робота спрямована на відродження культурних надбань міста. Задля перетворення Старого міста у справжній туристичний центр, на його території ведеться розбудова інфраструктури. Сучасне Старе місто – це 4 майдани, 21 вулиця, 2 узвози та 5 провулків, тобто 32 топографічні об'єкти. Кожна з вулиць, кожен із майданів, узвозів, провулків Старого міста має свою неповторну історію [1, с. 21].

У місті проводиться багато яскравих фестивалів і видовищних заходів. Зокрема, в 2019 році в місті проводились наступні фестивалі: «Гарт відважних», «Львові забави», «Форпост», «Остання столиця», «Республіка», «Бруківка», «Королівський Смак фест», «Родослав – 2019» тощо.

Кам'янець-Подільський називають містом семи культур – культур і національностей, які в різні часи жили в місті і зробили свій внесок у створення неповторного архітектурного ансамблю міста. Поступово територія міста збільшувалася за рахунок розбудови за межами каньйону, із приєднанням до міської території давніх передмість: Руських та Польських фільварків, Біланівки, Карвасар, Підзамча. А схили навколо стрімких урвищ з часом було перетворено на чудовий парк, що ніби підковою оперізує каньйон.

Головним туристичним ресурсом міста є фортеця, започаткована ще в XI ст. і яка постійно розбудовувалася за нових володарів. Вона становить одну з найважливіших фортифікаційних споруд у всій Європі і досить добре збереглася по сьогоднішній день. Протягом свого кількесотлітнього існування замок перебудовувався, оновлювався і вдосконалювався в залежності від вимог оборони. Кожна його башта, підземелля, галерея, мур та каземат мають своє призначення та історію. Територіальною одиницею Кам'яця-Подільського спочатку був Старий замок, а з XVII ст. – Новий, що локалізувалися на мису, дещо на південний схід від Старого міста через каньйон р. Смотрич. Невід'ємною транспортною артерією, яка сполучала Старе місто зі Старим замком, слугував Замковий міст [5, с. 189].

Замковий міст – найзагадковіша споруда Кам'яця-Подільського нині являє собою суцільний кам'яний мур завдовжки 88 метрів, що з'єднує Старий замок з містом. Він мало нагадує міст і скоріше сприймається як гребля. Історія побудови вказаної архітектурної пам'ятки і досі вивчається науковцями та є досить цікавою для потенційних туристів та екскурсантів.

Не менш цікавими та унікальними туристичними ресурсами міста є: Ратуша (Польський магістрат), Кафедральний костел святих апостолів Петра і Павла, Смотрицький каньйон, Іоанно-Предтеченська церква, Тринітарський костел, православна духовна семінарія, Домініканський костел, Собор Олександра Невського, міст «Лань, що біжить» та багато інших історичних та архітектурних об'єктів.

Усі три потенційні напрямки розвитку туризму (історичний туризм у Кам'янці-Подільському, відпочинковий туризм на річках, озерах і в лісах, а також сільський (зелений) туризм) можуть бути поєднані в рамках глобального просування регіону на внутрішньому та зовнішньому туристичних ринках.

Ще одним видом туризму, який є недооціненим в сучасній Україні є релігійний туризм. Адже для розвитку міжнародного співробітництва необхідне встановлення міжкультурного діалогу в якому духовно-етичні аспекти різноконфесійної співпраці набувають особливого значення. Виняткова роль для забезпечення такого діалогу належить релігійному туризму, завдяки якому відбувається безперервний обмін духовно-культурними цінностями, так як культура кожного народу завжди формувалась у взаємозв'язку з культурами інших народів. З кінця XX ст. релігія, все глибше проникаючи в суспільні відносини та визначаючи їх функціонування, відкриває нові перспективи розвитку релігійного туризму, пов'язані зі зростанням потреб в духовних цінностях, посилюється інтерес до пам'яток релігійної культури та життя церкви.

Подорожі з релігійною метою становлять приблизно 10% від загального потоку і ця частка майже незмінна з кінця XX ст. Країни, в яких знаходяться сакральні центри світового та релігійного рівня і які спеціалізуються на паломництві та релігійному

туризмі, за обсягами діяльності можна розташувати наступним чином: Ізраїль (35%), Росія (30%), Греція (12%), Італія (7%), Туреччина (6%), Саудівська Аравія (5%), Україна (5%) [4, с. 135].

Хмельниччина справедливо вважається одним із знакових регіонів у плані концентрації тут не лише оборонних фортець та замків, але й храмів, які окрім культового призначення виконували функції укріплень і могли за необхідності надати укриття тим, хто його потребував. У цілому можна простежити кілька типів церков-твердинь, що ілюструють розвиток культового оборонного будівництва на досліджуваних землях: триконхові храми: одні з перших сакральних споруд, були досить поширеними на території даного регіону, часто мали пристосовані до оборони башти; храми з укріпленими баштами-дзвіницями; церкви, що знаходились на території фортець, завдяки чому несли оборонну функцію; оборонні монастирські комплекси, архітектура і комплекс споруд яких майже не відрізняється від замкових забудов [10].

Водночас, діяльність архітекторів XIX ст., що працювали на теренах Хмельниччини, істотно позначилась на архітектурі губернського центру. Через необхідність розширення доріг в середині XIX ст. було розібрано багато фортифікаційних споруд, в результаті чого Кам'янець дещо втратив самобутність європейської фортеці, а Хмельниччина втратила сакральні споруди оборонного характеру.

Проте, сакральна спадщина Хмельниччини і до сьогодення залишається надзвичайно багатою, тому внутрішнім туроператорам необхідно розробляти та популяризувати релігійний туристичний продукт.

Отож, у туристичному плані Хмельниччина вирізняється привабливим для туристів потенціалом природних ресурсів та красою ландшафтів, низьким рівнем забруднення довкілля, багатством традицій та гостинністю населення. Використання цього потенціалу, розвиток та просування туристичного стилю життя серед населення не лише області, а й інших регіонів могло б допомогти у розв'язанні таких проблем у сфері охорони здоров'я, як алкоголізм, захворювання серцево-судинної та дихальної системи. Крім того, ефективне використання природних та антропогенних ресурсів для відпочинкового, спортивного, сільського, гастрономічного, релігійного туризму зміцнило б зв'язки між містом та селом, збагачуючи їх та усуваючи дисбаланс у розвитку та в соціальній сфері регіону.

За прогнозами аналітиків традиційні туристичні центри Європейського Союзу у середньостроковій перспективі втратять частину своїх туристів на користь нових міст у Центральній та Східній Європі. Це дозволяє стверджувати, що окремі місця концентрації туристичного потенціалу на Хмельниччині мають підстави позмагатися за нових клієнтів-туристів. При цьому слід розуміти, що область у цій сфері конкуруватиме з іншими (у першу чергу – сусідніми) областями, які також мають чималий туристичний потенціал [7].

Більш конкурентоздатним виявиться той регіон, котрий матиме підтримку від обласної, район-

ної та місцевої влади, приватного бізнесу, громадських організацій, наукових інституцій.

Невирішеною проблемою є те, що статистика з використання туристичних ресурсів області практично відсутня, або виглядає досить туманно. Зокрема статистика демонструє зменшення кількості готелів та ресторанів, що не відповідає дійсності. Туристичні потоки внутрішнього туризму реально не обліковуються. Наприклад, у Кам'янці-Подільському реальну статистику щодо кількості туристів показує лише державний історичний музей-заповідник. Недостатньою є інформація щодо свят, фестивалів, виставок, які могли б бути цікавими для туриста. Це створює додатковий ризик неправильного вибору пріоритетів для розвитку туризму. Така ситуація в першу чергу пов'язана з тим, що туристичний бізнес частково працює нелегально, а в зеленому туризмі реєстрація як підприємця є обов'язковою.

Проаналізувавши порівняльні переваги області, члени робочої групи щодо розробки стратегії регіону визначили наступні види діяльності, які потребують першочергової уваги в межах розвитку туристичної галузі на Хмельниччині:

- туристична промоція Хмельниччини,
- формування бренду та позитивного іміджу області,
- розвиток зеленого(сільського) туризму,
- відновлення історичних пам'яток,
- розбудова туристичної інфраструктури,
- збереження екології (навколишнього середовища),
- розвиток малого та середнього бізнесу,
- покращення якості життя у селі та збереження традиційного села [8].

Отож, Хмельниччина має свої слабкі та сильні сторони у розвитку туристичної діяльності. До слабких відносяться: значні міжрайонні дисбаланси у розвитку економіки, освіти, культури; низький рівень іноземних та внутрішніх інвестицій; низький рівень урбанізації області; нераціональна структура сільського господарства області, що веде до низької зайнятості населення; відсутність автентичності, туристичного бренду області та інше. Однак, є і сильні сторони, котрі сприяють розвитку туризму в області: географічне розміщення у помірному кліматі; низьке екологічне навантаження, наявність великих природоохоронних територій; значна кількість об'єктів архітектурної, історико-культурної спадщини; мононаціональний склад населення, низький рівень злочинності тощо.

Хмельниччина є одним із українських регіонів, котрий має усі підстави бути у лідерах за кількістю туристичних потоків як внутрішніх так і зовнішніх. Втім для досягнення цієї мети потрібно поєднання зусиль державних органів, бізнесових структур та громадських організацій.

Список використаних джерел

1. Будзей О. В., 2005. 'Вулицями Кам'янця-Подільського', Львів: *Ceim*, 272 с.
2. 'Зелений туризм' [online] Доступно: <http://ruraltourism.com.ua/>

3. Любіцева О. О., Панков Є.В., Стафійчук, ВІ. 'Туристичні ресурси України'. Київ: *Альтерпрес*, 2007. 369 с.
4. Любіцева О. О., Романчук С.П. 'Паломництво та релігійний туризм'. Київ: *Альтерпрес*, 2011. 416 с.
5. Петров М. Б., 2012. 'Місто Кам'янець-Подільський в 30-х роках XV-XVIII століть: проблеми соціально-економічного, демографічного, етнічного та історико-топографічного розвитку. Міське і замкове управління', Кам'янець-Подільський: *Аксиома*, 480 с.
6. 'Природні ресурси'. Хмельницька обласна державна адміністрація. [online] Доступно: https://www.adm-km.gov.ua/?page_id=1629
7. Романів П., 'Інноваційна політика формування регіонального туристичного продукту Хмельницької області' [online] Доступно: <http://repository.ldufk.edu.ua/bitstream>
8. 'Стратегія регіонального розвитку Хмельницької області на 2011 – 2020 рр.' [online] Доступно: https://adm-km.gov.ua/doc/doc37_RD_Strategy.pdf
9. 'Туризм'. Хмельницька обласна державна адміністрація. [online] Доступно: https://www.adm-km.gov.ua/?page_id=1562
10. Урсу Н. О., Березіна І. В. 'Храми-фортеці на теренах Хмельниччини' *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. Мистецтвознавство. Архітектура*. 2011. № 4. С. 151-154. [online] Доступно: http://nbuv.gov.ua/UJRN/had_2011_4_39

References

1. Budzei O. V., 2005. 'Vulytsiamy Kamiantsia-Podilskoho (Streets of Kamyanets-Podilsky)', Lviv: *Svit*, 272 s.
2. 'Zelenyi turyzm (Green tourism)' [online] Dostupno: <http://ruraltourism.com.ua/>
3. Liubitseva O. O., Pankov Ye.V., Stafichuk, VI. 'Turystychni resursy Ukrainy (Tourist resources of Ukraine)', Kyiv: *Alterpres*, 2007. 369 s.
4. Liubitseva O. O., Romanchuk, SP. 'Palomnytstvo ta relihiinyi turyzm (Pilgrimage and Religious Tourism)', Kyiv: *Alterpres*, 2011. 416 s.
5. Petrov M. B., 2012. 'Misto Kamianets-Podilskyi v 30-ky rokakh XV-XVIII stolit: problemy sotsialno-ekonomichnoho, demohrafichnoho, etnichnoho ta istorykotohofrafichnoho rozvytku. Miske i zamkove upravlinnia (Kamianets-Podilsky city in the 30's of the XV-XVIII centuries: problems of socio-economic, demographic, ethnic and historical and topographical development. City and castle management)', Kamianets-Podilskyi: *Aksioma*, 480 s.
6. 'Pryrodni resursy (Natural resources)', Khmelnytska oblasna derzhavna administratsiia. [online] Dostupno: https://www.adm-km.gov.ua/?page_id=1629
7. Romaniv, P., 'Innovatsiina polityka formuvannia rehionalnoho turystychnoho produktu Khmelnytskoi oblasti (Innovative policy of formation of regional tourist product of Khmelnytsky region)', [online] Dostupno: <http://repository.ldufk.edu.ua/bitstream>
8. 'Stratehiia rehionalnoho rozvytku Khmelnytskoi oblasti na 2011 – 2020 rr. (Strategy of regional development of Khmelnytsky region for 2011 - 2020)', [online] Dostupno: https://adm-km.gov.ua/doc/doc37_RD_Strategy.pdf
9. 'Turyzm (Tourism)', Khmelnytska oblasna derzhavna administratsiia. [online] Dostupno: https://www.adm-km.gov.ua/?page_id=1562
10. Ursu N. O., Berezina I. V. 'Khramy-fortetsi na terenakh Khmelnychchyny (Fortress temples in Khmelnytskyi)', *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii dizainu i mystetstv. Mystetstvoznavstvo. Arkhitektura*. 2011. № 4. S. 151-154. [online] Dostupno: http://nbuv.gov.ua/UJRN/had_2011_4_39